

**RADA PRAWNA
KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI**

**PRO MEMORIA
dotyczące relacji duszpasterskich Kościoła łacińskiego
z katolikami Kościołów wschodnich**

Ojcowie Soboru Watykańskiego II w sposób uroczysty zadeklarowali: „Historia, tradycje i bardzo liczne instytucje kościelne wspaniale świadczą o wielkich zasługach Kościołów Wschodnich wobec Kościoła powszechnego. Dlatego święty Sobór [Watykański II] to kościelne i duchowe dziedzictwo nie tylko darzy należnym szacunkiem i słuszną czcią, ale także mocno jest przekonany, że stanowi ono dziedzictwo całego Kościoła Chrystusowego. Z tego powodu uroczysto oświadczają, że Kościoły Wschodu jak i Zachodu mają prawo i obowiązek rządzenia się wedle własnych osobnych przepisów, jako że zaleca je czcigodna starodawność oraz że bardziej odpowiadają obyczajom miejscowych wiernych i wydają się być przydatniejsze do zadbania o dobro dusz” (Dekret o Kościołach wschodnich katolickich „Orientalium Ecclesiarum”, n. 5).

Św. Jan Paweł II natomiast przypominał, że „pełna jedność katolickich Kościołów Wschodnich z Kościołem Rzymskim nie może dla nich oznaczać umniejszenia świadomości własnej specyfiki i autentyczności. Gdyby do tego doszło, Sobór Watykański II zachęca je do ponownego odkrycia pełni swojej tożsamości. (...) oczekuje się również od Kościoła łacińskiego, aby respektował i w pełni dowartościował godność chrześcijan Wschodu oraz by przyjął z wdzięcznością skarby duchowe, które katolickie Kościoły Wschodnie przechowują z pożytkiem dla całej wspólnoty katolickiej” (List apostolski „Orientale lumen”, n. 21).

Kościół katolicki był obecny na Ziemiach Polskich w różnorodności obrządków poczynając od misji Świętych Braci Sołuńskich Cyryla i Metodego, która sięgała Małopolski w IX w., jeszcze przed chrztem Mieszka w czasach Kościoła niepodzielnego, poprzez udane próby odnowienia jedności Kościoła łacińskiego z Kościołem prawosławnym na Rusi w końcu XVI wieku (Unia Brzeska), aż do unii Ormian polskich ze Stolicą Apostolską w wieku XVII. Wydarzenia te, niezależnie od ocen historyków i współczesnych zastrzeżeń natury ekumenicznej, stworzyły mozaikę wspólnot katolickich w dawnej Rzeczypospolitej.

Po dramatycznych wydarzeniach na kresach I Rzeczypospolitej, gdy za jedność Kościoła przelał krew św. Andrzej Bobola, przez wydarzenia czasów zaborów, w czasie których świadectwo wierności Kościołowi katolickiemu dali m.in. błogosławieni Męczennicy Podlascy, aż po dramat przesiedleń związanych z tragedią II wojny światowej, okupacją niemiecką i sowiecką, w wyniku której wspólnoty katolików wschodnich w Polsce zostały rozproszone, dopiero upadek komunizmu dał możliwość pełnego odrodzenia ich życia religijnego i odnowienia struktur hierarchiczno-duszpasterskich.

W ostatnich latach, w związku z przybyciem do Polski na stałe lub na pewien czas setek tysięcy przybyszów z Ukrainy i Białorusi, wśród których wielu jest katolikami

tradycji wschodnich, Rada Prawna Konferencji Episkopatu Polski, w porozumieniu z Hierarchami Kościołów wschodnich, przedkłada wszystkim odpowiedzialnym za duszpasterstwo w Kościele łacińskim w Polsce niniejsze „pro memoria” w celu przypomnienia zasad prawnych dotyczących relacji międzyobrzędkowych w Kościele katolickim oraz duszpasterstwa katolików wschodnich w ośrodkach duszpasterskich Kościoła łacińskiego. Niniejsze „pro memoria” nie dotyczy relacji z wiernymi Kościołów prawosławnych.

1. Struktury hierarchiczne wschodnich Kościołów katolickich w Polsce

Na terytorium Polski są utworzone następujące struktury hierarchiczno-duszpasterskie katolickich Kościołów wschodnich:

- a) Ukraiński Kościół Grekokatolicki (inna nazwa: Kościół bizantyjsko-ukraiński, dalej skrót: UKGC) – Metropolia Przemysko – Warszawska, w skład której wchodzi Archieparchia Przemysko – Warszawska z siedzibą w Przemyślu oraz Eparchia Wrocławsko – Gdańska z siedzibą we Wrocławiu;
- b) Ordynariat dla wiernych Kościołów wschodnich nie posiadających własnej hierarchii z siedzibą w Warszawie;
- c) Parafia bizantyjsko – słowiańska w Kostomłotach podlega biskupowi siedleckiemu.

2. Przynależność parafialna wiernych wschodnich w Polsce

- a) wierni UKGC zawsze należą do parafii tego Kościoła, nawet jeśli praktykują w kościołach łacińskich (całe terytorium Polski jest pokryte siecią parafii UKGC);
- b) katolicy ormiańscy – zawsze należą do parafii ormiańskich (jednej z 3) erygowanych przez ordynariusza dla wiernych Kościołów wschodnich nieposiadających własnej hierarchii;
- c) wierni innych katolickich Kościołów wschodnich należą do parafii katolickiej swojego kanonicznego zamieszkania (może to być parafia łacińska, parafia UKGC lub parafia ormiańska), zachowując przynależność do swojego Kościoła *sui iuris*, ale ich ordynariuszem jest ordynariusz wymieniony w p. 1 lit. b).

3. Obowiązują dwa różne kodeksy prawa kanonicznego

- a) Kodeks Prawa Kanonicznego (promulgowany w 1983 roku i pięciokrotnie nowelizowany w latach 1998, 2009, 2015, 2016 i 2017; skrót KPK) obowiązuje wyłącznie wiernych Kościoła łacińskiego (kan. 1 KPK).
- b) Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich (promulgowany w 1991 roku i dwukrotnie nowelizowany w latach 1998 i 2016; skrót: KKKW) obowiązuje wyłącznie wiernych katolickich Kościołów wschodnich, jednak zawiera także kanony obowiązujące wiernych Kościoła łacińskiego (kan. 1 KKKW).

4. Przynależność katolików do Kościołów *sui iuris* (dawniej: przynależność obrzędowa)

- a) W sposób pierwotny nabywa się ją wraz z przyjęciem chrztu i niezależnie od tego w jakim obrzędzie chrzest został udzielony, a także niezależnie od tego,

kto był szafarzem chrztu, natomiast zgodnie z zasadami podanymi poniżej w punktach b) i c). (Podstawa prawna do punktów a)-c): kan. 111 KPK, kan. 29-30 KKKW)

- b) Gdy chrzest przyjmuje dziecko poniżej 14 roku życia:
- gdy oboje rodzice należą do tego samego Kościoła *sui iuris* – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* rodziców;
 - gdy oboje rodzice są katolikami, ale należą do różnych Kościołów *sui iuris* – rodzice mogą zdecydować o przynależności obrządkowej dziecka do Kościoła *sui iuris* matki lub Kościoła *sui iuris* ojca; w przypadku braku wspólnej decyzji – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* ojca;
 - w przypadku, gdy tylko jedno z rodziców jest katolikiem – dziecko należy do Kościoła strony katolickiej;
 - w przypadku, gdy dziecko jest wychowywane przez matkę niezamężną – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* matki;
 - w przypadku, gdy dziecko jest wychowywane tylko przez ojca – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* ojca;
 - w przypadku dziecka nieznanymi rodziców (np. porzuconego w tzw. oknie życia) lub dziecka rodziców nieochrzczonych (ale na prośbę lub za zgodą przynajmniej jednego z rodziców) – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* osoby, która zobowiązuje się do jego katolickiego wychowania (może to być w szczególności chrzestny/a lub chrzestni);
 - w przypadku dziecka rodziców ochrzczonych niekatolickich, którzy proszą o chrzest dla swego dziecka w Kościele katolickim i wyrażają zgodne życzenie, by dziecko należało do Kościoła katolickiego – dziecko należy do Kościoła *sui iuris* osoby wybranej przez rodziców, która zobowiązuje się do jego katolickiego wychowania (może to być w szczególności chrzestny/a lub chrzestni);
 - w przypadku dzieci przysposobionych obowiązują takie same zasady jak w przypadku dzieci naturalnych.
- c) W przypadku, gdy chrzest przyjmuje osoba powyżej 14 roku życia – katechumen sam wybiera Kościół *sui iuris* (nie ma znaczenia przynależność kościelna rodziców).
- d) W przypadku, gdy do pełnej łączności z Kościołem katolickim przystępuje osoba ochrzczona poza Kościołem katolickim, niezależnie od tego, kto przyjął od niej katolickie wyznanie wiary, osoba ta zachowuje odpowiedni obrządek wschodni (jeśli była dotąd niekatolikiem wschodnim) lub łaciński (jeśli dotąd była protestantem, anglikaninem, polskokatolikiem itd). Należy jednak pamiętać, że w przypadku osób ochrzczonych w czasach sowieckich wiele osób (także pochodzących z rodzin katolickich, w tym łacińskich) zostało ochrzczonych w cerkwi prawosławnej z konieczności. W takich przypadkach ważne jest, na ile to możliwe, zbadanie historii rodziny. (Podstawa prawna: kan. 35 KKKW, Dekret Soboru Watykańskiego II „*Orientalium Ecclesiarum*, n. 4)
- e) Przyjęcie ochrzczonych niekatolików do Kościoła katolickiego, może nastąpić wyłącznie na ich dobrowolną prośbę, po uprzednim przygotowaniu doktrynalnym. Dziecko do 14 roku życia nie może zostać przyjęte wbrew woli

jego rodziców. (Podstawa prawna: kan. 896-901 KKKW; Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio” n. 18; w KPK nie ma odpowiednich przepisów, ale znajdują się one w księdze liturgicznej „Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych” w Dodatku zatytułowanym „Obrzęd przyjęcia ważnie ochrzczonych do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim”)

5. Zmiana przynależności do Kościoła *sui iuris* (dawniej: zmiana obrządku)

a) Na zmianę przynależności do Kościoła *sui iuris* (przynależności obrządkowej) konieczne jest (do ważności) uzyskanie zezwolenia ze strony Stolicy Apostolskiej lub zawarcie małżeństwa międzyobrządkowego. (Podstawa prawna: kan. 112 KPK; kan. 32-33 KKKW; Reskrypt Sekretariatu Stanu z dnia 26.11.1992, AAS 85 [1993] s. 81)

Możliwe są trzy sposoby uzyskania takiego zezwolenia:

- bezpośrednio w Kongregacji Kościołów Wschodnich; na terytorium Polski jest to jedyna możliwość, gdy chodzi o katolików wschodnich, należących do innego Kościoła *sui iuris* niż UKGC;

- poprzez uzyskanie zezwolenia domniemanego, które ma miejsce wówczas, gdy obaj zainteresowani biskupi (na terytorium Polski właściwy terytorialnie biskup diecezjalny łaciński i właściwy terytorialnie biskup eparchialny UKGC) wydadzą zezwolenie w formie pisemnej;

- trzecia możliwość dokonania zmiany jest związana z zawarciem małżeństwa, o czym mowa poniżej w punkcie 6 lit. h.

b) Uzyskawszy takie zezwolenie zainteresowany wierny składa oświadczenie o zmianie przynależności obrządkowej zgodnie z kan. 112 § 3 KPK (obowiązuje od 2016 r.) i kan. 36 KKKW: „Każde przejście do innego Kościoła *sui iuris* osiąga skutek z chwilą złożenia oświadczenia wobec ordynariusza miejsca tego Kościoła albo wobec własnego proboszcza lub delegowanego przez jednego z nich kapłana i dwóch świadków, chyba że reskrypt Stolicy Apostolskiej stanowiłby inaczej; winno być także odnotowane w księdze ochrzczonych.”

c) Należy też pamiętać, że „nawet długotrwały zwyczaj przyjmowania sakramentów według obrzędów innego Kościoła *sui iuris*, nie pociąga za sobą włączenia do tego Kościoła”. (Podstawa prawna: kan. 112 § 2 KPK)

d) Prawodawca zabrania także, pod sankcjami kanonicznymi, nakłaniania do zmiany przynależności do Kościoła *sui iuris*. (Podstawa prawna: kan. 31 i 1465 KKKW, które wyraźnie zabraniają takiego działania także wiernym Kościoła łacińskiego, szczególnie tym, którzy pełnią jakiegokolwiek zadanie w Kościele)

6. Kompetencje w sprawach sakramentalnych

Każdy katolik obrządku wschodniego ma prawo do korzystania z sakramentów w Kościele łacińskim (i odwrotnie), z zachowaniem poniższych zasad.

a) Chrzest – zasadniczo powinien być udzielany przez szafarza tego Kościoła *sui iuris*, do którego będzie należał ochrzczony, czyli wierny Kościoła łacińskiego

w parafii łacińskiej przez szafarza łacińskiego, grekokatolik ukraiński w swojej parafii, katolik ormiański w swojej. Zasada jest, że, o ile to możliwe, szafarz powinien być z tego samego Kościoła *sui iuris*, co przyjmujący chrzest, co zagwarantuje także udzielenie wszystkich sakramentów wtajemniczenia, zgodnie z praktyką Kościołów wschodnich. (Podstawa prawna: kan. 678 KKKW)

- b) Gdyby chrzest wschodniego katechumena odbył się w parafii łacińskiej, należy pamiętać, że w księdze ochrzczonych wyraźnie należy zapisać przynależność ochrzczonego do wschodniego Kościoła *sui iuris*. (Podstawa prawna: kan. 535 § 2 KPK w brzmieniu obowiązującym od 2016 roku)
- c) Chrzestnymi – zwłaszcza w przypadku dziecka rodziców należących do różnych Kościołów *sui iuris* – mogą być katolicy należący do różnych Kościołów *sui iuris*, a także chrześcijanin niekatolickiego Kościoła wschodniego, ale zawsze razem z chrzestnym katolikiem (Podstawa prawna: kan. 685 § 1, n. 2 i 687 § 3 KKKW; kan. 874 § 1, n. 3 KPK; Dyrektorium ekumeniczne z 1993 r., art. 98)
- d) Bierzmowanie (nazwa wschodnia: chryzmacja) – z zasady udzielane jest w Kościołach wschodnich (katolickich i niekatolickich) bezpośrednio po chrzcie w czasie tej samej celebracji liturgicznej, stąd też świadectwo chrztu wydane przez parafie wschodnie potwierdza z zasady także przyjęcie bierzmowania (chryzmacji). (Podstawa prawna: kan. 695 KKKW) Należy pamiętać o tym także przy przyjmowaniu do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim ochrzczonego w niekatolickim Kościele wschodnim (np. prawosławnym) i nie kierować go do przyjęcia sakramentu bierzmowania, który już przyjął w dniu swego chrztu.
- e) Eucharystia – nie ma przeszkód, by kapłani łacińscy koncelebrowali liturgię wschodnią, a kapłani wschodni koncelebrowali liturgię łacińską, zachowując, o ile to możliwe szaty liturgiczne własnego obrządku. Trzeba jednak pamiętać, że sprawować wszystkie sakramenty, w tym przewodniczyć Eucharystii kapłan może tylko we własnym obrządku, stąd też międzyobrządkowa koncelebra Eucharystii celebrowana jest wyłącznie zgodnie z przepisami liturgicznym przewodniczącego koncelebry. Na celebrowanie w innym obrządku niż własny wymagana jest zgoda watykańskiej Kongregacji Kościołów Wschodnich (indult birytualizmu, który wymagany jest także w odniesieniu do celebrowania innych sakramentów). (Podstawa prawna: kan. 846 § 2 KPK, kan. 671 § 2 i 701 KKKW)
- f) Sakrament pokuty – spowiednik łaciński musi wiedzieć, że prawo katolickich Kościołów wschodnich nie przewiduje kar *latae sententiae*, które m.in. zabraniają przyjmowania sakramentów, natomiast rozgrzeszenie z grzechu bezpośredniego naruszenia tajemnicy spowiedzi i z grzechu *absolutionis complicitis* jest zarezerwowane Stolicy Apostolskiej. (Podstawa prawna: kan. 728 § 1 KKKW) Spowiednik, niezależnie od przynależności kościelnej penitenta, zawsze stosuje swój obrzęd liturgiczny, chyba że posiada indult birytualizmu.
- g) Namaszczenie chorych – nie ma żadnych odrębności, poza liturgicznymi.

- h) Święcenia – zarówno w UKGC, jak i w Kościele ormiańskokatolickim celibat prezbiterów i diakonów nie jest obligatoryjny. W przypadku dopuszczenia do święceń prezbiteratu diakonów żonatych, biskupi UKGC zawiadamiają jedynie o tym fakcie biskupa łacińskiego diecezji kanonicznego zamieszkania kandydata, a w przypadku Kościoła ormiańskokatolickiego, ordynariusz zawiadamia Konferencję Episkopatu Polski. Należy także pamiętać, że biskup łaciński nie może legalnie udzielić święceń kandydatowi obrządku wschodniego bez indultu Stolicy Apostolskiej. Szczególnie więc ważne jest precyzyjne określenie przynależności obrządkowej w przypadku kandydatów do święceń, którzy zostali ochrzczeni np. w Kościele prawosławnym. Należy to dokładnie zweryfikować już przy przyjmowaniu kandydatów do seminarium duchownego. (Podstawa prawna: kan. 1021 KPK, kan. 748 § 2 KKKW; Kongregacja Kościołów Wschodnich, List okólny „Pontificia praecepta de clero uxorato orientali”, 14.06.2014, AAS 106 [2014] s. 496-499)
- i) Małżeństwo
- łaciński proboszcz terytorialny na podstawie pełnionego urzędu ma kompetencje do asystowania jedynie przy takim małżeństwie, w którym przynajmniej jedno z nupturientów należy do Kościoła łacińskiego. Jeżeli byłaby to np. para dwojga ukraińskich grekokatolików lub ormianina z prawosławną – małżeństwo bez uzyskania delegacji od odpowiedniego wschodniego miejscowego proboszcza lub miejscowego wschodniego hierarchy katolickiego byłoby nieważne (podstawa prawna: kan. 1109 KPK; kan. 829-830 KKKW);
 - małżeństwo dwojga katolików, z których jedno należy do Kościoła łacińskiego, a drugie do jednego z Kościołów wschodnich (katolickich lub niekatolickich) może pobłogosławić wyłącznie kapłan, tj. prezbiter lub biskup; do takich małżeństw nie może być delegowany diakon i to pod sankcją nieważności małżeństwa. Na pobłogosławienie małżeństw dwojga katolików różnych obrządków nie potrzeba żadnych innych zezwoleń (podstawa prawna: kan. 1108 § 3 KPK obowiązujący od 2016 r.);
 - przy zawarciu małżeństwa, a także w jego trakcie, małżonkowie mogą ujednoczyć obrządek według zasady, że kobieta zawsze może przejść na obrządek męża, natomiast tylko mężczyzna należący do Kościoła łacińskiego może przejść z takiego motywu na wschodni obrządek żony. Dokonuje się to przez złożenie oświadczenia wobec proboszcza lub innego delegowanego przez niego kapłana i dwóch świadków. Fakt ten winien zostać zaprotokołowany i wpisany do księgi chrztów tej osoby. Po ustaniu małżeństwa (np. po owdowieniu) taka osoba może powrócić do obrządku swojego chrztu przez złożenie analogicznego oświadczenia (podstawa prawna: kan. 112, § 1, n. 2 KPK; kan. 33 KKKW);
 - duszpasterze Kościoła łacińskiego winni pamiętać ponadto, że KKKW zawiera nieco inną dyscyplinę w zakresie przeszkód zrywających. Dotyczy to przeszkody powinowactwa, która obejmuje poza powinowactwem w linii prostej także powinowactwo w drugim stopniu linii bocznej (niemożliwe jest więc także zawarcie małżeństwa z siostrą zmarłej żony lub z bratem zmarłego męża – kan. 809 KKKW, inaczej niż kan. 1092 KPK), przeszkody

uprowadzenia, która dotyczy obu stron, a nie tylko kobiety (kan. 806 KKKW, inaczej niż kan. 1089 KPK), przeszkody przyzwoitości publicznej, która powstaje nie tylko w wyniku konkubinatu i nieważnego małżeństwa kanonicznego, ale także z małżeństwa cywilnego (kan. 810 KKKW, inaczej niż kan. 1093 KPK) oraz dodatkowej przeszkody pokrewieństwa duchowego (kan. 811 KKKW), która powstaje w wyniku podjęcia zadania chrzestnego i zachodzi pomiędzy osobą ochrzczoneą a jej chrzestnym lub chrzestną oraz pomiędzy rodzicami naturalnymi a rodzicami chrzestnymi (ale nie pomiędzy chrzestnymi między sobą);

- w zakresie konsensu małżeńskiego KKKW zabrania zawarcia małżeństwa pod jakimkolwiek warunkiem (kan. 826 KKKW), podczas gdy KPK dopuszcza dołączenie warunku dotyczącego przeszłości lub teraźniejszości (kan. 1102 KPK);

- nie ma przeszkód, by Mszę św. ślubną w kościele łacińskim koncelebrował katolicki kapłan wschodni; może on także odczytać Ewangelię, i wygłosić homilię oraz odmówić odpowiedni fragment w modlitwie eucharystycznej; nie jest dopuszczalne jednak wprowadzanie obrzędów właściwych dla wschodnich tradycji liturgicznych do liturgii Kościoła łacińskiego.

7. Pogrzeb katolicki

Nie ma przeszkód, by pogrzeb zmarłego katolika wschodniego był celebrowany w kościele łacińskim i zgodnie z przepisami liturgicznymi Kościoła łacińskiego. Proboszcz łaciński winien jednak upewnić się, czy zmarłemu przysługuje pogrzeb katolicki, kontaktując się z proboszczem właściwego Kościoła *sui iuris*. Proboszcz może także udostępnić kościół lub kaplicę do sprawowania liturgii pogrzebowej we wschodnim obrządku katolickim, jeśli o to zwróci się katolicki kapłan wschodni.

8. Przyjęcie do instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego

Do łacińskich instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego katolicy wschodni (zarówno mężczyźni jak i kobiety) mogą zostać przyjęci wyłącznie za zgodą Kongregacji Kościołów Wschodnich. Ważne więc jest dokładne zbadanie przynależności obrządkowej kandydata lub kandydatki, zgodnie z zasadami podanymi w punktach 4 i 5. (Podstawa prawna: kan. 451, 517 § 2 KKKW)

9. Obowiązek pouczenia wiernych Kościoła łacińskiego o Kościołach wschodnich

Prawodawca nakazuje, by katolicy (zarówno duchowni, jak i świeccy) każdego Kościoła *sui iuris*, w tym także Kościoła łacińskiego, którzy z racji urzędu, posługi lub zadania często spotykają się z wiernymi innego Kościoła *sui iuris*, byli starannie pouczeni o tym Kościele, gdyż wymaga tego powaga pełnionego urzędu, posługi lub zadania. (Podstawa prawna: kan. 41 KKKW)

10. Udostępnienie miejsc świętych

Nie ma przeszkód, by proboszcz lub rektor kościoła okazjonalnie (np. z racji ślubu lub pogrzebu) udostępnił kościół lub kaplicę do sprawowania liturgii wspólnocie wiernych katolickiego Kościoła wschodniego. Jednak przy stałym korzystaniu z miejsc świętych w relacjach międzyobrzędkowych pożądane jest uzgodnienie tej sprawy przez odpowiednich biskupów diecezjalnych (eparchialnych).

Warszawa, dn. 9 lipca 2018 roku